

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته جامعه‌شناسی

عنوان:

مطالعه باورها و نگرش‌های اجتماعی – فرهنگی زنان حاشیه‌نشین

(مورد مطالعه شهرک سعدی شیراز)

استاد راهنما:

دکتر اسداله نقدی

استاد مشاور:

دکتر سید سعید زاهد زاهدانی

پژوهشگر:

صادق زارع

بهمن ۱۳۸۹

همه امتیازهای این پایان نامه به دانشگاه بوعلی سینا تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب پایان نامه در مجلات، کنفرانس ها و یا سخنرانی ها، باید نام دانشگاه بوعلی سینا (یا استاد یا اساتید راهنمای پایان نامه) و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تقدیر و شکر

سپاس خداوند بی‌همتا که رحمت و بخشندگی خود را از من در تمام مراحل زندگی دریغ ننمود. اکنون که با لطف و عنایت پروردگار، مرحله‌ای دیگر از زندگی‌ام را پشت سر گذاشته‌ام بر خود لازم می‌دانم از تمام کسانی که در همه‌ی این مراحل مرایاری نمودند قدردانی نمایم.

از استاد راهنما و دوست عزیزتر از جانم جناب آقای دکتر تقدی که کاستی‌های مرا با صبر فراوان تحمل نمودند و با زحمات بی‌دریغ، تلاش‌های بی‌وقفه و دلسوزانه و راهنمایی‌های ارزشمند ایشان این پروژه به انجام رسید، صمیمانه سپاس گذارم.

از استاد مشاورم جناب آقای دکتر زاهد که نکات بسیار ارزنده‌ای در جهت غنای پژوهش مطرح نمودند نهایت شکر و سپاسگذاری را دارم.

از اساتید بزرگوارم جناب آقای دکتر وحید قاسمی و دکتر قاسمی زاده که زحمت قرأت و داوری این پایان‌نامه را پذیرفتند نهایت سپاسگذاری را دارم. همچنین از کلیه اساتید گرامی که در این دوره تحصیلی از محضر درس ایشان بهره‌مند شدم بویژه جناب آقای دکتر بلالی کمال شکر را دارم.

از خانم حمیده گلرنگ و آقایان سعید زارع و رضا علی زارع که در گردآوری داده‌ها مرایاری رسانده‌اند صمیمانه سپاس گذارم.

در پایان از همه‌ی دوستان خوبم بویژه آقای سید روح‌اله حسینی، و کلیه کسانی که در انجام این پروژه مرایاری نمودند نهایت قدردانی و سپاس‌گذاری را دارم.

تقدیم به پدرم:

منظر بزرگ نشی، گذشت و استقامت
تکیه گاه زندگیم، او که کلامش تبسم محظماست،
به پاس دست‌های خستاش

تقدیم به مادرم:

الله مهربانی و صبر
که هر چه دارم بعد از خدای، از دعای خیر اوست،
او که بنغم نغایش بدرقه گر راهم است،
به پاس کیوان سپیدش

تقدیم به همسرم:

که با مهربانی و عطفت‌های یگانه‌اش
و با اشتیاق نغایش در سراسر زندگانیم، خاطر من را آرام و غم را بزم نمود.
بر برگ برک این تحقیق، خاطره‌های از قهقه‌های تلاش و صبر زیبای او نقش بسته است

تقدیم به برادرانم:

که خلوص رفتارشان و صفت‌پذیر است
و هست و الیایشان یاری رسان من در انجام این مهم

تقدیم به پسردانی و پسرعمویم:

که بهار جوانی و زندگانشان خیلی زود خزان گشت و
نکام بار خویش را از این سرای بر بستند

تقدیم به:

همه آنان که مرا علم آموختند و زندگی را در لذت آموختن جستجو می‌کنند

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله / پایان نامه تحصیلی

عنوان پایان نامه: مطالعه باورها و نگرش‌های اجتماعی - فرهنگی زنان حاشیه‌نشین (مورد مطالعه شهرک سعدی شیراز)

نام نویسنده: صادق زارع

نام استاد راهنما: دکتر اسداله نقدی

نام استاد مشاور: دکتر سید سعید زاهد زاهدانی

دانشکده: اقتصاد و علوم اجتماعی		دانشکده: اقتصاد و علوم اجتماعی
رشته تحصیلی: علوم اجتماعی	رشته تحصیلی: علوم اجتماعی	رشته تحصیلی: علوم اجتماعی
تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۴/۲۷	تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۴/۲۷	تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۴/۲۷

چکیده:

زنان حاشیه‌نشین از بسیاری جهات دچار محرومیت‌های اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی مضاعفی هستند و براساس بررسی‌های محقق، مطالعه‌ای که مشخصاً به بررسی وضعیت زنان حاشیه‌نشین بخصوص نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی این قشر پرداخته باشد، صورت نگرفته است؛ لذا هدف کلی این تحقیق مطالعه باورها و نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی زنان حاشیه‌نشین در یکی از بزرگترین محلات حاشیه شهر شیراز یعنی شهرک سعدی می‌باشد. در این بررسی با استفاده از چارچوب نظری تئوری آمریکای دیگر، فرهنگ فقر، انسان حاشیه‌نشین، خرده‌فرهنگ دهقانی، خیر محدود، تله محرومیت و ... به مطالعه باورهای زنان راجع به مشارکت، روابط همسایگی، نگرش به آسیب‌های اجتماعی، خانواده، فرزندآوری و سبک زندگی پرداخته شده است. روش تحقیق در این پژوهش از نوع پیمایشی و تکنیک جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه محقق ساخته بوده است. جامعه آماری کلیه زنان حاشیه‌نشین شهرک سعدی شیراز یعنی ۲۵۵۴۲ نفر می‌باشد که با استفاده از جدول مورگان و روش نمونه‌گیری خوشه‌ای با ۳۷۹ نفر از آنان مصاحبه گردید. یافته‌های این پژوهش در دو بخش توصیفی و استنباطی ارائه شده است که در بخش توصیفی یافته‌ها نشان می‌دهد که مشارکت زنان در حد متوسط می‌باشد. در زمینه تعلق شهروندی، برخلاف یافته‌های دیگر صاحب‌نظران، تعلق زیادی (۵۳ درصد) را نشان می‌دهد. همچنین بر اساس یافته‌ها بیشتر زنان تقدیرگرا و شیوع فرهنگ فقر در محله در حد متوسط (۸۰/۷ درصد) می‌باشد. پائین بودن سطح آرزوها، مسافرت‌های عمدتاً مذهبی سکنه، روابط بسیار ضعیف همسایگان با یکدیگر (۷۷ درصد)، اعتقاد به زیاد بودن آسیب‌های اجتماعی، و سبک زندگی فقیرانه‌تر از جمله دیگر نتایج بدست آمده در بخش توصیفی تحقیق می‌باشد. در بخش استنباطی نیز یافته‌ها نشان می‌دهد که بین سابقه سکونت و نگرش به وجود آسیب‌های اجتماعی همبستگی مثبت و ضعیفی وجود دارد که همبستگی بدست آمده فاقد معنی‌داری می‌باشد. در زمینه رابطه بین سواد و نگرش به آسیب‌های اجتماعی از آزمون F استفاده گردید. نتایج حاصله نشان داد که نگرش به وجود آسیب‌های اجتماعی بر حسب سطح سواد تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین همبستگی منفی و معنی‌داری بین باورهای فرهنگی زنان و تمایل به مشارکت در برنامه‌های توانمندسازی وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: زنان، حاشیه‌نشین، رفتارها و باورهای اجتماعی - فرهنگی، فرهنگ فقر

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه.....	۱
۱-۲- تعریف مسأله.....	۴
۱-۳- ضرورت انجام پژوهش.....	۸
۱-۴- هدف تحقیق.....	۹
۱-۵- سؤالات.....	۹

فصل دوم: چارچوب نظری

۱-۲- مقدمه:.....	۱۱
۲-۲- چارچوب نظری.....	۱۱
۲-۲-۱- تئوری آمریکای دیگر.....	۱۲
۲-۲-۲- نظریه انسان حاشیه‌نشین.....	۱۴
۲-۲-۳- تئوری فرهنگ فقر.....	۱۶
۲-۲-۴- نظریه خرده‌فرهنگ دهقانی.....	۱۹
۲-۲-۵- تئوری خیر محدود.....	۲۰
۲-۲-۶- تله محرومیت.....	۲۱
۲-۲-۷- تامس و زنانیسیکی.....	۲۳
۲-۲-۸- ویلیام فوت وایت.....	۲۴
۲-۲-۹- ارنست برگس:.....	۲۴
۲-۲-۱۰- لوئیس ورث.....	۲۵
۲-۲-۱۱- کلینارد.....	۲۵
۲-۲-۱۲- پارسونز.....	۲۶
۲-۲-۱۳- پرویز پیران.....	۲۶
۲-۲-۱۴- نظریات فمینیستی.....	۲۷

۲۷	۱-۱۴-۲-۲ نظریات فمینیستی نابرابری جنسی
۲۸	۲-۱۴-۲-۲ نظریات فمینیستی ستمگری جنسی
۲۸	۱۵-۲-۲ ادبیات نظری تکمیلی
۲۸	۱-۱۵-۲-۲ تئوری فیش باین و آیزن
۲۹	۲-۱۵-۲-۲ فرهنگ و سرمایه فرهنگی
۳۰	۳-۱۵-۲-۲ نگرش
۳۲	۴-۱۵-۲-۲ نظریه یادگیری اجتماعی
۳۲	۱۶-۲-۲ نتیجه‌گیری از چارچوب نظری
۳۳	۳-۲ پیشینه تحقیق
۳۳	۱-۳-۲ تحقیقات داخلی
۳۶	۲-۳-۲ تحقیقات خارجی
۳۷	۳-۳-۲ نقد و ارزیابی تحقیقات پیشین
۳۷	۴-۲ فرضیات

فصل سوم: روش‌شناسی

۳۹	۱-۳ مقدمه
۳۹	۲-۳ روش تحقیق
۴۰	۳-۳ واحد تحلیل
۴۰	۴-۳ سطح تحلیل
۴۰	۵-۳ جامعه آماری
۴۰	۶-۳ تعیین حجم نمونه
۴۱	۷-۳ شیوه نمونه‌گیری
۴۱	۸-۳ ابزار گردآوری اطلاعات
۴۲	۹-۳ تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

۳-۱۰-۱۰	سنجش اعتبار و روایی	۴۷
۳-۱۰-۱-۱	اعتبار	۴۷
۳-۱۰-۲	روایی (پایایی)	۴۸
۳-۱۱	محدودیت‌های تحقیق	۴۹

فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

۴-۱	مقدمه	۵۱
۴-۲	بخش توصیفی	۵۲
۴-۲-۱	مشخصات فردی و خانوادگی	۵۲
۴-۲-۱-۱	سن	۵۲
۴-۲-۱-۲	سطح تحصیلات	۵۲
۴-۲-۱-۳	سرپرست خانوار	۵۳
۴-۲-۱-۴	شغل و نوع آن	۵۳
۴-۲-۱-۵	درآمد	۵۴
۴-۲-۱-۶	قومیت	۵۴
۴-۲-۱-۷	وضعیت تأهل	۵۵
۴-۲-۱-۸	سال ازدواج	۵۵
۴-۲-۱-۹	تعداد فرزندان	۵۵
۴-۲-۱-۱۰	رضایت از زندگی زناشویی	۵۶
۴-۲-۱-۱۱	اختیاری یا تحمیلی بودن ازدواج	۵۶
۴-۲-۱-۱۲	شوهر دادن دختر	۵۷
۴-۲-۱-۱۳	وضعیت مسکن	۵۷
۴-۲-۱-۱۴	تعداد اتاق در واحد مسکونی	۵۸
۴-۲-۱-۱۵	وجود اتاق مستقل برای بچه‌ها	۵۹

.....	۴-۲-۱-۱۶- تعداد نفرات در واحد مسکونی	۵۹
.....	۴-۲-۲- ویژگی‌های مهاجرتی	۶۰
.....	۴-۲-۱- خاستگاه اجتماعی حاشیه‌نشینان	۶۰
.....	۴-۲-۲- دوره زمانی و علت اصلی مهاجرت	۶۱
.....	۴-۲-۳- سیمای محله	۶۲
.....	۴-۲-۳-۱- سابقه زندگی در محله	۶۲
.....	۴-۲-۳-۲- دلیل اصلی آمدن به محله سعدی	۶۲
.....	۴-۲-۳-۳- وجود اقوام قبل از آمدن به محله	۶۳
.....	۴-۲-۳-۴- امکانات در محله	۶۴
.....	۴-۲-۴- تعلق شهروندی و مشارکت	۶۴
.....	۴-۲-۱- شرکت در انتخابات شورای شهر	۶۵
.....	۴-۲-۲- اداره کردن محله	۶۵
.....	۴-۲-۳- همکاری و مشارکت با سازمان‌های دولتی	۶۶
.....	۴-۲-۴- وندالیسم (تخریب‌گری شهری)	۶۶
.....	۴-۲-۵- شاخص مشارکت	۶۶
.....	۴-۲-۶- تعلق شهروندی	۶۷
.....	۴-۲-۵- زنان حاشیه‌نشین، باروری و متغیرهای مؤثر بر آن	۶۸
.....	۴-۲-۱-۵- احترام اجتماعی	۶۸
.....	۴-۲-۲-۵- تأمین اجتماعی	۶۹
.....	۴-۲-۳-۵- فاصله‌گذاری بین موالید	۶۹
.....	۴-۲-۴-۵- نگرش در مورد استفاده از وسایل پیشگیری	۶۹
.....	۴-۲-۵-۵- ترجیح جنسی	۶۹
.....	۴-۲-۶-۵- شاخص تقدیرگرایی	۷۰

۷۱ ۷-۵-۲-۴- مرگ و میر نوزادان
۷۲ ۸-۵-۲-۴- تعداد مطلوب فرزندان
۷۳ ۶-۲-۴- فرهنگ فقر
۷۳ ۱-۶-۲-۴- شاخص فرهنگ فقر
۷۴ ۲-۶-۲-۴- مهمترین آرزوی پاسخگویان
۷۴ ۳-۶-۲-۴- خانه مطلوب پاسخگویان
۷۵ ۴-۶-۲-۴- مسافرت
۷۶ ۵-۶-۲-۴- احساس بن بست در زندگی
۷۶ ۶-۶-۲-۴- دعوا کردن
۷۶ ۷-۶-۲-۴- نامزدی برای شورای شهر
۷۷ ۷-۲-۴- روابط و شبکه‌های همسایگی
۷۸ ۱-۷-۲-۴- گفت و گو با زنان همسایه
۷۸ ۲-۷-۲-۴- رفت و آمد خانوادگی
۷۹ ۳-۷-۲-۴- شاخص روابط همسایگی
۸۰ ۸-۲-۴- آسیب‌های اجتماعی
۸۰ ۱-۸-۲-۴- وجود آسیب‌های اجتماعی در محله از دید زنان
۸۳ ۲-۸-۲-۴- شاخص نگرش به وجود آسیب‌های اجتماعی
۸۳ ۹-۲-۴- سبک زندگی
۸۴ ۱-۹-۲-۴- امکانات منزل
۸۵ ۲-۹-۲-۴- مدیریت بهداشت
۸۵ ۳-۹-۲-۴- شاخص مدیریت بهداشت
۸۶ ۴-۹-۲-۴- هزینه و مصرف
۸۶ ۱-۴-۹-۲-۴- خرید کالا طی سه ماه گذشته

جدول (۱-۳) گویه‌های مربوط به سنجش متغیر باورهای فرهنگی.....	۴۳
جدول (۲-۳) نحوه معرف‌سازی برای سنجش متغیر سبک زندگی.....	۴۶
جدول (۳-۳) میزان پایایی شاخص‌ها بر اساس آلفای کرونباخ بعد از پری‌تست.....	۴۸
جدول (۱-۴) توزیع تعداد فرزندان.....	۵۶
جدول (۲-۴) توزیع وضعیت مسکن پاسخگویان.....	۵۸
جدول (۳-۴) توزیع تعداد نفرات در واحد مسکونی.....	۵۹
جدول (۴-۴) وضعیت خاستگاه اجتماعی حاشیه‌نشینان.....	۶۰
جدول (۵-۴) وضعیت سابقه زندگی در محله.....	۶۲
جدول (۶-۴) توزیع دلیل اصلی آمدن به محله سعدی.....	۶۳
جدول (۷-۴) میزان مشارکت زنان.....	۶۷
جدول (۸-۴) متغیرهای اجتماعی- فرهنگی و جمعیتی مؤثر بر باروری.....	۷۰
جدول (۹-۴) میزان تقدیرگرایی پاسخگویان.....	۷۱
جدول (۱۰-۴) میزان شیوع فرهنگ فقر.....	۷۳
جدول (۱۱-۴) میزان گفت و گو با زنان همسایه.....	۷۸
جدول (۱۲-۴) وضعیت روابط همسایگی پاسخگویان.....	۸۰
جدول (۱۳-۴) میزان آسیب‌های اجتماعی رایج در محله از دید زنان.....	۸۱
جدول (۱۴-۴) میزان برخورداری پاسخگویان از امکانات منزل.....	۸۴
جدول (۱۵-۴) وضعیت مدیریت بهداشتی پاسخگویان در سه ماه گذشته.....	۸۵
جدول (۱۶-۴) میزان خرید کالا طی سه ماه گذشته.....	۸۷
جدول (۱۷-۴) میزان هزینه خرید کالا طی سه ماه گذشته.....	۸۸
جدول (۱۸-۴) میزان مصارف فرهنگی پاسخگویان.....	۹۰
جدول (۱۹-۴) توزیع مصارف فرهنگی.....	۹۱
جدول (۲۰-۴) وضعیت سبک زندگی پاسخگویان.....	۹۱
جدول (۲۱-۴) درصد خانوارها بر حسب نوع تغذیه (ناهار).....	۹۲

- جدول (۲۲-۴) درصد خانوارها بر حسب نوع تغذیه (شام)..... ۹۳
- جدول (۲۳-۴) آزمون فرضیه رابطه بین سابقه سکونت و نگرش به آسیب‌های اجتماعی..... ۹۶
- جدول (۲۴-۴) آزمون فرضیه رابطه بین سواد و نگرش به آسیب‌های اجتماعی (Descriptives)..... ۹۷
- جدول (۲۵-۴) آزمون فرضیه رابطه بین سواد و نگرش به آسیب‌های اجتماعی (ANOVA)..... ۹۷
- جدول (۲۶-۴) آزمون فرضیه رابطه بین باورهای فرهنگی زنان و تمایل به مشارکت..... ۹۸
- جدول (۲۷-۴) آزمون فرضیه رابطه بین رفتار فرزندآوری زنان و سابقه سکونت در محل..... ۹۹
- جدول (۲۸-۴) مشخصات الگوی رگرسیون گام به گام رفتار فرزندآوری..... ۹۹
- جدول (۲۹-۴) تحلیل آنالیز واریانس در تحلیل رگرسیون رفتار فرزندآوری..... ۱۰۰
- جدول (۳۰-۴) ضرایب متغیرها در تحلیل رگرسیون رفتار فرزندآوری..... ۱۰۱
- جدول (۳۱-۴) آزمون فرضیه رابطه بین تمایلات فرزندآوری زنان و سابقه سکونت در محل..... ۱۰۲
- جدول (۳۲-۴) وضعیت تائید یا رد فرضیه‌ها..... ۱۰۲

نمودار (۱-۲) تله محرومیت چمبرز.....	۲۲
نمودار (۱-۴) توزیع گروه‌های سنی پاسخگویان.....	۵۲
نمودار (۲-۴) توزیع سرپرست خانوار.....	۵۳
نمودار (۳-۴) توزیع درآمد ماهیانه خانوار.....	۵۴
نمودار (۴-۴) توزیع تعداد اتاق در واحد مسکونی.....	۵۸
نمودار (۵-۴) توزیع زمانی مهاجرت به شهر شیراز.....	۶۱
نمودار (۶-۴) وجود امکانات در محله.....	۶۴
نمودار (۷-۴) وضعیت شرکت در انتخابات شورای شهر.....	۶۵
نمودار (۸-۴) احساس تعلق شهروندی.....	۶۷
نمودار (۹-۴) توزیع تعداد نوزادان فوت شده.....	۷۲
نمودار (۱۰-۴) توزیع تعداد مطلوب فرزند.....	۷۲
نمودار (۱۱-۴) توزیع تعداد زنان از نظر به بن بست رسیدن زندگی.....	۷۶
نمودار (۱۲-۴) بررسی نگرش زنان به شورای شهر شدن.....	۷۷
نمودار (۱۳-۴) وضعیت رفت و آمد خانوادگی با همسایه‌ها.....	۷۹
نمودار (۱۴-۴) توزیع میزان آسیب‌های اجتماعی از دید زنان.....	۸۳
نمودار (۱۵-۴) توزیع مدیریت بهداشتی زنان.....	۸۶

فصل اول:

کلیات پژوهش

«زنان بینواترین بینوایانند»

پل هریسون

۱-۱- مقدمه:

حاشیه‌نشینی پس از انقلاب صنعتی متولد و تا به امروز یکی از معضلات عمده شهری بوده که دامن‌گیر تمامی شهرهای جهان شده است. در واقع این حادثه سبب هجوم مهاجران و تازه‌واردان به نقاط شهری و پیشی‌گرفتن رشد سکنه نقاط شهری بر رشد امکانات و فرصت‌ها گردید. بخشی از این جمعیت شهری نتوانستند استانداردهای لازم برای یک زندگی شهری را تأمین کنند. لذا این گروه با هجوم به حومه شهرها زمینه گسترش حاشیه‌نشینی را فراهم ساختند و آن را تبدیل به معضلی برای همه شهرهای جهان نمودند تا جایی که امروزه بر اساس آمارهای اسکان بشر سازمان ملل متحد حدود یک میلیارد نفر از ساکنان شهری در حاشیه و زاغه زندگی می‌کنند (هابیتت^۱، ۲۰۰۹؛ مارتینز^۲ و همکاران، ۲۰۰۸؛ نقدی، ۱۳۸۶: ۱) و پیش‌بینی می‌شود که در ۳۰ سال آینده (با توجه به زمان انتشار گزارش) تعداد حاشیه‌نشینان جهان به ۲ میلیارد نفر برسد (هابیتت، ۲۰۰۳). این روند و مسائل ناشی از آن سبب عطف‌توجه ویژه در سطح بین‌المللی به این معضل شده است؛ بطوریکه از ۱۹۹۱ برنامه

1- Habitat
2- Martinez

اسکان بشر سازمان ملل^۱ شروع به تهیه پایگاه‌های داده درباره سکونتگاه‌های شهری کرده است و از ۱۹۹۷ برنامه پایش جهانی شهری^۲ را برای مشخص کردن کلیدی‌ترین مسائل شهری جهان با تمرکز جدی بر اهداف هزاره^۳ که تأمین سرپناه مناسب برای حاشیه‌نشینان از جمله این اهداف است، پدید آورده است (مارتینز و همکاران، ۲۰۰۸).

اما بلافاصله باید خاطر نشان کرد که ظهور حاشیه‌نشینی فقط مربوط به بعد از انقلاب صنعتی نیست، بلکه از این زمان بود که این پدیده به صورت مسئله‌ای حاد بروز می‌کند. بعبارت دیگر در طول تاریخ، حاشیه‌نشینی همزاد پدیده شهرنشینی بوده است. در واقع از زمان پیدایش شهرنشینی و شکل‌گیری شهرهای مهم در جهان همواره تقسیم محلات و مناطق شهری به مرکز و پیرامون در شهرها سبب شده است که کیفیت و سبک زندگی و استانداردهای مسکن در متن اصلی شهرها و مناطق برخوردار با نواحی حاشیه از هم متمایز باشد.

در کشورهای در حال توسعه نیز به موازات رشد شهرنشینی، حاشیه‌نشینی رشد سریعی داشته است: رشد شهری در کشورهای در حال توسعه معمولاً با افزایش و رشد سریع مناطق غیراستاندارد که حاشیه خوانده می‌شود، همراه بوده است (چادوری و امین^۴: ۲۰۰۶) که به اعتقاد برخی از محققان این شیوه زیست در کشورهای در حال توسعه با چهار مشخصه کلی قابل شناسایی است: تملک غیررسمی یا غیرقانونی زمین، کمبود و یا پائین بودن خدمات شهری مانند آب آشامیدنی، شبکه فاضلاب و برق و سایر عناصر زیرساختی، خانه‌های محقر و بدون استاندارد با مواد و مصالح کم‌دوام یا بی‌دوام و نهایتاً شرایط بد محله شناخته می‌شوند (گلیانی و تالوکدار^۵، ۲۰۰۸).

در ایران نیز طی چند دهه گذشته اجرای برنامه‌هایی مانند اصلاحات ارضی، انقلاب سفید، الگوی توسعه مبتنی بر پارادایم نوسازی، تزریق عایدات نفتی به شهرها، وقوع انقلاب و جنگ تحمیلی، نابرابری‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی ناشی از برنامه‌های توسعه و نوسازی و تمایل

1- The United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT)

2- Global Urban Observatory (GUO)

3- Millennium Development Goals (MDG).

4- Chowdhury, and amin

5- Gulyani and Talukdar

شدید روستائیان برای سکونت در شهر، باعث روانه شدن سیل مهاجران از روستاها به شهرها بالاخص شهرهای بزرگ گردید. از آنجا که این مهاجران از نظر اقتصادی توانایی زندگی در متن شهر را نداشتند بنابراین حاشیه شهرها را بهترین گزینه برای سکونت انتخاب کردند. علاوه بر مهاجران روستایی، فقرای شهری نیز سبب گسترش حاشیه‌نشینی در اطراف اغلب شهرهای ایران شدند. همچنین یکی دیگر از دلایل گسترش حاشیه‌نشینی در چند دهه گذشته در کشورهای جهان سوم از جمله ایران ناشی از عدم آمایش سرزمینی منابع و امکانات و جمعیت در پهنه جغرافیایی و تمرکزگرایی شدید بوده است. در طول تاریخ در ایران نوعی وابستگی متقابل بین شهر و روستا وجود داشته اما در دهه‌های آغازین قرن حاضر شمسی به دلیل اجرای برنامه‌های توسعه و نوسازی که عمدتاً شهر‌گرا بودند و همزمان با ورود ایران به اقتصاد جهانی موضوع اسکان غیررسمی و حاشیه‌نشینی نمود بیرونی جدی پیدا کرد و تاکنون در طی چند مرحله تبدیل به یکی از مشغله‌های عمده علوم اجتماعی شده است. در ایران نخستین اشکال حاشیه‌نشینی در تهران ظاهر شد اما تنها به مرکز محدود نماند و سایر شهرها به فراخور تغییرات اقتصادی و اجتماعی درگیر ظهور حاشیه‌نشینی شدند که امروزه در همه شهرهای ایران از جمله شهر شیراز ما شاهد چنین الگوی سکونتی هستیم.

حدود نیمی از این جمعیت حاشیه‌نشین را زنان تشکیل می‌دهند که علی‌رغم تأکیدات زیاد بر مسائل سکونتگاه‌های غیررسمی، متأسفانه مسائل زنان حاشیه‌نشین بصورت یک گروه مستقل در این نواحی کمتر مورد کنکاش علمی قرار گرفته است. در فرایند مهاجرت از روستا به شهر که بخش عمده حاشیه‌نشینان را تشکیل می‌دهند موقعیت زنان مهاجر روستائی در حاشیه و سکونتگاه‌های غیررسمی با مهاجران مرد متفاوت می‌باشد و معمولاً زنان از مشقت زندگی روستائی که در آن دوشادوش مردان خود کار می‌کردند، آزاد شده و در شهر فرصت بیشتری برای رهایی از رنج‌های پیشین می‌یابند و به همین دلیل انتظار می‌رود که میزان رضایت آنها از مهاجرت و شهری شدن بیش از مردان باشد. البته این سخن به معنای بهبودی کامل شرایط یا دسترسی به همه استانداردهای زندگی نیست و گاهی زنان به دلیل فقدان شبکه‌های اجتماعی مؤثر که در مبدأ از آن برخوردار بودند و همچنین رهاشدگی

و بی‌کسی در بزرگ شهرها، در چنبره انواعی از آسیب‌های اجتماعی و فقر و نداری در شهر گرفتار می‌شوند. علاوه بر این حاشیه‌نشینان (اعم از زنان) در مقام مقایسه با متن شهر از باورها و نگرش‌های اجتماعی- فرهنگی متفاوتی برخوردارند و از آنجا که آگاهی از نگرش‌های اجتماعی- فرهنگی افراد هر جامعه، یکی از ارکان اساسی برنامه‌ریزی‌های اجتماعی- فرهنگی و حتی اقتصادی آن است (جاراللهی، ۱۳۸۳: ۴۷۵) بنابراین این تحقیق تلاشی است برای بررسی این امر در بین زنان حاشیه‌نشین شهرک سعدی شیراز.

تحقیق حاضر از پنج فصل تشکیل شده است. فصل اول که در آن محقق مسأله مورد بررسی یعنی باورها و نگرش‌های اجتماعی- فرهنگی زنان حاشیه‌نشین را بررسی می‌کند. در فصل دوم پس از بررسی نظریات مرتبط با موضوع، پیشینه تحقیق مطرح می‌گردد. در فصل سوم یعنی روش‌شناسی شامل روش تحقیق، تعریف مفهومی و عملیاتی، اعتبار و روایی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در فصل چهارم مهمترین یافته‌ها که شامل دو بخش توصیفی و استنباطی است ارائه می‌گردد و در نهایت فصل پنجم به نتیجه‌گیری و ارائه برخی پیشنهادات پرداخته خواهد شد.

۱-۲- تعریف مسأله:

همچنانکه در بالا بیان گردید انقلاب صنعتی سبب مهاجرت‌های وسیع از نقاط روستائی و شهرهای کوچک به مراکز صنعتی و رشد یافته گردید. در جریان مهاجرت روستائیان به شهرها به دلیل تحمیل هزینه‌های گزاف زندگی شهری بر دوش مهاجران تازه‌وارد و عدم کفاف درآمد مردان خانوار، زنان هم به مردان خود پیوستند تا امکان گذران زندگی حداقلی در شهر فراهم شود. این دوره را باید آغاز دوران مهاجرت‌های روستا به شهر و ظهور حاشیه‌نشینی پیرامون شهرهای بزرگ دانست. همچنین در همین دوران بود که در شرایط نبود وسایل نقلیه سریع برای انتقال به موقع کارگران روستایی به شهرها و بازگرداندن آنها به روستاها پس از خاتمه کار روزانه، به تدریج حاشیه شهرها به ویژه شهرهای بزرگ صنعتی به مراکزی برای استقرار و اسکان روستائیان مهاجر تبدیل شد. به این